

Універсальний етичний кодекс для законодавців: те, чого закон вимагає від юристів, має надихати тих, хто створює закони

Енді Дж. Семотіук

CEED
JUN 15, 2026

Етика не повинна закінчуватися на порозі судової зали — ті, хто створює закони, повинні відповідати найвищим стандартам доброчесності, підзвітності та суспільної довіри.

У різних юрисдикціях — чи то в Канаді, США, Великій Британії, чи в Європейському Союзі — юристи зобов'язані дотримуватися

досконало розроблених етичних кодексів. Ці правила вимагають компетентності, добросовісності, незалежності, лояльності до клієнтів, відвертості перед судами та обов'язку захищати саме верховенство права.

Проте зберігається разюча асиметрія: ті, хто *практикує* право, підлягають суворому регулюванню; ті, хто його *створює*, часто — ні.

Законодавці мають набагато більшу владу. Вони формують правила, що регулюють життя цілих суспільств. І все ж у багатьох демократіях їхні етичні зобов'язання залишаються розмитими, недостатньо дотримуються або піддаються політичним маніпуляціям.

Якщо ми очікуємо, що адвокати будуть діяти як службовці суду та захисники справедливості, ми повинні очікувати принаймні стільки ж — якщо не більше — від законодавців.

Далі наводиться проєкт ****Універсального етичного кодексу для законодавців****, заснований на існуючих принципах юридичної етики та адаптований до реалій демократичного врядування.

1. Обов'язок щодо верховенства права

Адвокати зобов'язані дотримуватися верховенства права, навіть якщо це суперечить інтересам клієнта.

До законодавців слід застосовувати ще вищі стандарти: вони не повинні ухвалювати, підтримувати чи толерувати закони, що підривають конституційний лад, незалежність судової влади чи основоположні права.

Цей принцип уже відображено в різних конституційних присягах та міжнародних нормах (наприклад, у стандартах Венеціанської комісії). Однак його надто часто розглядають як символічний, а не обов'язковий.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні відмовлятися підтримувати заходи, які свідомо порушують конституційні норми або підривають демократичні інститути.

2. Обов'язок доброчесності та чесності

Адвокати не можуть вводити суди в оману або вдаватися до нечесності.

Проте законодавці регулярно роблять свідомо неправдиві публічні заяви без жодних наслідків.

Існуючі парламентські правила в деяких юрисдикціях забороняють «введення в оману парламенту», але їх виконання є рідкісним і часто має партійний характер.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці не повинні свідомо спотворювати факти під час законодавчих дебатів, публічних заяв або офіційних повідомлень. Навмисне введення в оману має спричинити суттєві санкції.

3. Обов'язок компетентності

Адвокати повинні забезпечувати компетентне представництво, тобто вони повинні розуміти закон та факти, що стосуються їхньої роботи.

Натомість законодавці часто голосують за складні закони, які вони не читали або не зрозуміли.

Хоча політичні системи не вимагають, щоб законодавці були юристами, вони вимагають від них виносити обґрунтовані судження.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні докладати розумних зусиль для розуміння змісту, наслідків та результатів законів, які вони підтримують або яким вони протистоять. Сліпа партійність не є виправданням для необізнаності.

4. Обов'язок лояльності до суспільних інтересів

Адвокати зобов'язані бути лояльними до своїх клієнтів. Законодавці, теоретично, зобов'язані бути лояльними до суспільства.

Однак партійна дисципліна, вплив донорів та особисті амбіції часто спотворюють цей обов'язок.

У багатьох юрисдикціях існують режими щодо конфлікту інтересів, але вони часто є вузькими та реагують лише на вже існуючі проблеми.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні ставити суспільні інтереси вище особистих, фінансових або партійних інтересів. Це включає уникнення як фактичних конфліктів, так і видимості неналежного поведіння.

5. Обов'язок незалежності

Юридична етика наголошує на незалежності від надмірного впливу — чи то з боку клієнтів, урядів, чи третіх осіб.

Законодавці стикаються з постійним тиском з боку лобістів, донорів та партійного керівництва.

Хоча лобіювання є легітимною частиною демократичних систем, непрозорий вплив — ні.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні діяти незалежно від неналежного зовнішнього тиску та розкривати інформацію про суттєві фактори, що впливають на їхнє прийняття рішень, включаючи контакти з лобістами та фінансові відносини.

6. Обов'язок прозорості

Адвокати повинні вести належний облік та, у багатьох випадках, розкривати відповідну інформацію клієнтам і судам.

Законодавці діють у публічній сфері і повинні дотримуватися вищих стандартів прозорості.

У багатьох юрисдикціях вже вимагають розкриття фінансової інформації, але вона часто є неповною або важкою для тлумачення.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні чітко, доступно та своєчасно розкривати інформацію про фінансові інтереси, подарунки, взаємодію з лобістами та потенційні конфлікти.

7. Обов'язок підзвітності

Адвокати підлягають дисциплінарним заходам з боку професійних організацій. Їх можуть покарати, тимчасово відсторонити від роботи або позбавити права на адвокатську діяльність.

Законодавці, однак, часто несуть відповідальність лише перед виборцями — це занадто грубий і нечастий інструмент для вирішення етичних порушень.

Існують комісії з етики та парламентські комітети, але їм часто бракує незалежності або повноважень щодо забезпечення дотримання норм.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні підлягати контролю незалежних, позапартійних наглядових органів, які мають реальні повноваження розслідувати та карати за етичні порушення.

8. Обов'язок поваги та ввічливості

Суди вимагають дотримання етикету. Адвокати, які допускають образливу або деструктивну поведінку, несуть відповідальність.

Натомість у законодавчих органах спостерігається постійне погіршення ввічливості, яке часто винагороджується увагою ЗМІ та політичною вигодою.

Хоча жвава дискусія є необхідною, погіршення якості дискусії підриває довіру громадськості.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні вести ввічливу, засновану на фактах дискусію та утримуватися від особистих нападів, мови ненависті або поведінки, що принижує гідність інституції.

9. Обов'язок уникати зловживання владою

Адвокатам заборонено використовувати правові процедури в неналежних цілях.

Законодавці, однак, можуть експлуатувати процедурні інструменти, надзвичайні повноваження або законодавчі лазівки для отримання партійної вигоди.

Прикладами є маніпулювання виборчими округами, зловживання надзвичайним законодавством або переслідування політичних опонентів через законотворчість.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці не повинні використовувати свої повноваження для зміцнення влади, придушення опозиції або маніпулювання демократичними процесами з метою особистої чи партійної вигоди.

10. Обов'язок захищати права та меншини

Юридична етика визнає ширші обов'язки щодо справедливості, включаючи чесність та повагу до прав.

Законодавці відіграють безпосередню роль у формуванні правового поля. Проте історія показує, що більшість може — і робить це — зневажати захист меншин.

Міжнародні рамки з прав людини вже накладають зобов'язання на держави, але окремих законодавців рідко притягують до особистої відповідальності.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні гарантувати, що закони поважають основоположні права і не допускають несправедливої дискримінації щодо окремих осіб або груп.

11. Обов'язок управління

Адвокати є охоронцями інтересів своїх клієнтів. Законодавці є охоронцями державних інституцій.

Це включає фінансову відповідальність, довгострокове планування та збереження демократичних норм.

Короткострокова політична вигода часто призводить до довгострокового інституційного збитку.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні діяти як розпорядники державних ресурсів та інституцій, надаючи пріоритет довгостроковому суспільному благополуччю над миттєвою політичною вигодою.

12. Обов'язок постійної етичної обізнаності

Юридичні фахівці зобов'язані постійно навчатися та розмірковувати над етичними стандартами.

Законодавці рідко проходять структуроване навчання з етики після вступу на посаду.

****Пропонований стандарт:**** Законодавці повинні регулярно проходити навчання з етики та підтверджувати свою відданість цим принципам протягом усього терміну повноважень.

Усунення розриву між правом та законотворчістю

Іронію важко не помітити: до людей, які ведуть справи в суді, застосовуються суворіші етичні стандарти, ніж до тих, хто пише закони, які ці суди тлумачать.

Цей розрив не є суто академічним. Він має реальні наслідки — підрив довіри громадськості, поляризацію, корупцію і, зрештою, занепад демократії.

Багато з наведених вище принципів вже існують у розрізненому вигляді в різних юрисдикціях: закони про конфлікт інтересів, вимоги щодо розкриття інформації, парламентські правила та конституційні присяги.

Але їм бракує узгодженості, послідовності та, що найважливіше, можливості примусового виконання.

Універсальний кодекс не усуне неправомірних дій. Але він встановить чіткий орієнтир — такий, що виходить за межі політичних систем і культурних відмінностей, заснований на тих самих фундаментальних цінностях, якими керується юридична професія. Він так само необхідний у західних демократіях, як і в Росії, США та Україні.

Якщо від адвокатів очікують служіння справедливості, то від законодавців слід очікувати її *втілення*.

Стандарт має бути простим: ті, хто створює закони, повинні бути принаймні настільки ж етичними, як і ті, хто їх застосовує.

Будь-що менше — це ризик, якого жодна демократична суспільство не може собі дозволити.

Енді Дж. Семотіук — автор журналу Forbes, статті якого за останні 10 років прочитали понад мільйон людей. Раніше він працював

кореспондентом ООН у Нью-Йорку, співпрацював із канадським агентством Southam News та іншими ЗМІ. Протягом трьох років він був членом Трибуналу Канадської комісії з прав людини. Він був колишнім президентом Канадсько-українського фонду і наразі є старшим радником Центру східноєвропейської демократії, що базується в Торонто. Він практикував право в Лос-Анджелесі протягом 10 років і працював у Нью-Йорку протягом 5 років, перш ніж повернутися до Торонто, де зараз займається імміграційним правом США та Канади у юридичній фірмі Pace Law Firm.